

ZPRÁVY

ZA FRANKEM WOLLMANEM

(* 5. května 1888 v Bohušovicích nad Ohří, † 9. května 1969 v Praze)

Literárněvědné dílo Franka Wollmana

Rozsáhlé, problémově bohaté a myšlenkově hluboké literárněvědné dílo Franka Wollmana představuje organický, logicky se vyvíjející a rozvíjející celek, v němž ani veliké společenské přeměny 20. století nevyvolaly nutnost podstatnějších ideologických nebo metodologických zásahů ani zásadních názorových korektur. Zevrubná znalost materiálu, respektování literárněhistorických faktů, schopnost pronikavé analýzy na straně jedné a souhrnné hodnotící syntézy na straně druhé – to jsou vlastnosti, které uchránily Wollmanovo vědecké dílo od nepříznivých vlivů různých dobových výstřelků a krajností. Wollman nikdy nepodlehli zcela a bez výhrad módním literárněvědným směrům, i když pochopitelně byl jimi částečně také ovlivněn; dovedl si z nich vždy citlivě a prozíravě vybrat to, co se i v dalším vývoji osvědčilo jako trvalé a hodnotné. Vždy si uchovával názorovou samostatnost a neodvislost, badatelskou osobitost, svobodu a soběstačnost, třebaš měl někdy proto nemalé potíže.

Pro Wollmanovu vědeckovýzkumnou činnost je charakteristická snaha razit nové, nevyjeté cesty ve vědeckém bádání a úporné celoživotní úsilí dobrat se za každou cenu pravdy ve zkoumané problematice, a to i tehdy, jde-li o pravdu nepopulární, jejíž odhalení znamená překonání starých, vžitých tradic.

Ve Wollmanových pracích nenajdeme partie poklidně popisné nebo pozitivisticky suché a chladné; celé jeho dílo je výrazně poznamenáno názorovou průbojností a útočností, polemickou břitkostí a mimořádně vyvinutým smyslem pro dynamické a aktuální prvky zpracovávaného literárněhistorického materiálu.

V jediné stati nelze ovšem postihnout plný rozsah a dosah Wollmanovy badatelské činnosti, která se vyznačuje neobyčejnou rozmanitostí a šíří a zahrnuje práce z oboru literárněvědné folkloristiky, literární teorie, z dějin slavistiky i ze srovnávacích dějin literatur slovanských. Nelze ji také oddělit od Wollmanova dlouholetého intenzivního působení pedagogického, které se neomezovalo jenom na vysokoškolské přednášky a semináře, ale zaměřovalo se především také na speciální výchovu mladých vědeckých kádrů, které se Wollman soustavně, s velkou péčí a neúnavnou obětavostí věnoval zejména za svého působení v Brně. Stejně tak nelze od Wollmanovy badatelské činnosti odloučit ani jeho záslužnou práci vědecko-organizační. Již za působení na Slovensku podílel se Wollman významným způsobem na vybudování slavistiky v Bratislavě, s jeho literárněvědnou činností souvisí úzce také jeho vědecko-organizační působení v ústavech ČSAV, v redakcích časopisů *Slavia* a *Slovesná věda*.

Už v prvních významnějších Wollmanových studích, v doktorské disertaci *Pověst o bílé paní v literatuře a tradicích českého lidu* a v habilitačním spise *Vampyrické pověsti v oblasti středoevropské*, projevuje se úsilí o jasně metodické zaměření historickosrovnávací a důsledná interpretace ústní lidové slovesnosti jako organické a nedílné součásti literárního procesu, dokumentovaná v obou pracích doklady o stále vzájemné fluktuaci mezi tvorbou ústní a literaturou psanou. Toto chápání slovesnosti (tj. tvorby lidové, ústní i umělé, psané literatury) jako celku je Wollmanovým přínosem, jehož průkopnický charakter vynikne, uvážíme-li, že *Pověst o bílé paní*

byla napsána už před první světovou válkou (1912) a že *Vampyrické pověsti*, za které dostal Wollman cenu Národopisné společnosti, byly dokončeny už v roce 1919. Širokým srovnávacím záběrem hlásil se Wollman k pražské srovnávací škole, představované jeho vysokoškolskými učiteli Václavem Tillem, Janem Máchalem a zejména Jiřím Polívkou, který byl prýmým žákem Alexandra Nikolajeviče Veselovského. Z ostatních slavistů působil na Wollmanův vědecký vývoj především Alexandr Brückner, s nímž Wollman přišel do styku za svých studií na berlínské universitě.

V dvacátých a třicátých letech píše Wollman cyklus knižních prací, věnovaných jihoslovanské dramatice.

Wollmanovu schopnost výstižné a hutné syntézy nejpřesvědčivěji prokázala zejména *Slovesnost Slovanů* (1928), dílo základního významu, první a dosud jediná práce, pojednávající o dějinách slovanských literatur a lidové slovesnosti Slovanů z jednotlivých historickosrovnávacích hlediska. Nejde tu pochopitelně o zevrubný popis jednotlivých slovanských literatur, jako např. u Máchala, ale především o postžení mezislovanských literárních vztahů i souvislostí a o zařazení literatur slovanských do kontextu literatury světové. O kvalitách práce svědčí nevyvratitelný fakt, že ani po čtyřiceti letech nezastarala.

Wollman podal rovněž ve třech knižních pracích první ucelený obraz vývoje slovanských programů (slavismů), přičemž vycházel z teze o dialektickém působení dominanty slovansky integrační (scelovací) a národně diferenciační. V prvním z těchto spisů *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské* z r. 1936 rozvedl metodologické zásady aplikované v *Slovesnosti Slovanů*. Vystoupil tu také proti nacisticky orientovanému docentu pražské německé university Konradu Bittnerovi a navázal i na starší své polemiky s Alexandrem Brücknerem a Józefem Gołąbkem. Kniha měla v době, kdy vyšla, totiž v době nástupu fašismu v Německu, veliký význam politický. Bylo to statečné vystoupení proti snahám o znacizování pražské německé slavistiky a o rozbití pokrokové české slavistiky. Nové vystoupení Bittnerovo v NSR r. 1952 dosvědčilo, že nebezpečí, proti němuž Wollman už před lety tak neohroženě vystoupil, není plně zažehnáno ani dnes. V článku *Zpolitizovaná etnologie* z r. 1957 podrobil Wollman zcestné názory Bittnerovy znovu zdrcující kritice.

Druhý z těchto spisů *Slovanství v jazykové literárním obrození u Slovanů* připravil Wollman r. 1958 k IV. mezinárodnímu sjezdu slavistů v Moskvě. Průpravou pro tuto knižní monografii byla řada studií věnovaných národním obrození u Slovanů a vývoji slovanské myšlenky v slovanských literaturách. Vedle statí starších (*Kollárův mesianismus*, *Slovanská myšlenka od Dobrovského a Kollára k Masarykovi*, *Duch a celistvost slovanské slovesnosti*, *Český slavismus – jeho minulost a program*, *Slovesnost a slovanství*) patří sem několik studií z let padesátých, kdy se autorův pohled dále prohloubil a rozšířil. Jednotlivé části tohoto cyklu na sebe tematicky i problémově navazují, i když vycházely v časově různém sledu. Nejrozsáhlejší a také nejvýznamnější z těchto studií je *Lidová slovesnost v jazykově literárním obrození Slovanů* (Slavia 1956), která je už přímo úvodem a současně i doplňkem ke knize *Slovanství v jazykově literárním obrození u Slovanů*. Bohatství materiálu, hluboké proniknutí do složité problematiky, snaha o nekompromisně vědecký přístup k věci, dále historický přehled úlohy slovanství v dějinách Slovanstva od počátků slovanské vzdělanosti a široce založená bibliografie činí z Wollmanovy knihy nepostradatelnou rukověť pro každého, kdo se zabývá slovanskými literaturami nebo dějinami.

Třetí část cyklu *Slavismy a antislavismy za jara národů* se stala poslední velikou prací zesnulého slavisty. Wollman ji připravil pro VI. mezinárodní sjezd slavistů v Praze r. 1968. Touto svou nejrozsáhlejší, téměř pětisetstránkovou prací na rozmezí historie a literární vědy chtěl se Wollman především vyrovnat s Engelsem, pokud se týče Engelsova názoru na malé slovanské národy, a současně ukázat i vážnost tzv. „panslavismu“ vůbec, vyčistit vzduch, jak sám říkal, pro zkoumání slovanské ideologie v literatuře. Tato poslední knižní monografie, která důstojně dovršuje Wollmanovo impozantní a podnětné celoživotní vědecké dílo, je prací v současné literárněvědné slavistice do značné míry ojedinělou, a to nejenom bohatstvím a závažností materiálu, obdivuhodnou šíří záběru, ale především také hloubkou a pronikavostí analýz, britkostí polemiky, ostrostí kritického pohledu a netradičního přehodnocení i velkorysostí základní jednotlicí koncepce.

Desetiletí mezi *Slovanstvím*... a *Slavismy*... je vyplněno řadou závažných studií, zabývajících se problematikou slovanství v slovanských literaturách, např. *Tzv.*

baroko v slovanských literaturách, *Slovanství Safařikovo a Sevčenkovo*, „*Somnia Mickiewiczii*“, *Problém „slovanského charakteru“ u Gercena* aj.

Bohaté Wollmanovy životní i vědecké zkušenosti se projevují také v jeho zasvěcených studiích z dějin naší i světové slavistiky. Sem patří především rozsáhlé stati *Murkova vědecká osobnost a Safařík jako literární badatel* i kratší medailóny, věnované Janu Máchalovi, Alexandru Brücknerovi a V. A. Francevovi.

Metodologii historickosrovnávacího literárněvědného studia se speciálním zaměřením k problematice slovanské propracovával a prohluboval Wollman plných čtyřicet let. Již pro I. sjezd slovanských filologů v Praze r. 1929 připravil teze *Problémy srovnávacího studia literatur slovanských a lidového podání* a *Eidografická metoda* a ve studii *Věda o slovesnosti* vložil již r. 1935 své základní názory literárněteoretické. Nejvýznamnější literárněteoretické práce Wollmanovy vycházejí však až po druhé světové válce, kdy usiluje o stále prohloubenější propracování zásad historickosrovnávacího studia. Tehdy – především v letech padesátých a šedesátých – vzniká řada teoreticky znamenitě fundovaných metodologických studií, tak zejména syntetická stať *Srovnávací metoda v literární vědě* z r. 1957 (vyšla až r. 1959), jedna z nejlepších prací tohoto druhu v odborné literatuře vůbec. Wollman zde v koncizní formě podal souhrnnou historii srovnávacího bádání, jeho hlavní zásady i současnou problematiku. Jedním ze základních problémů literárněteoretických zabývá se Wollman také ve stati *Jednota obsahu a formy a umělecká struktura v srovnávacím bádání slovesném* (1958) i v stručném nárysu problematiky *Protikladná jednota obsahu a formy v slovesném tvaru* (1950).

K metodologii historickosrovnávacího studia jsou zaměřeny i Wollmanovy referáty pro mezinárodní sjezdy slavistů v Moskvě 1958, v Sofii 1963 a v Praze 1968. Metodologické hledisko převládá i v polemicky vyhocených recenzích (vlastně samostatných studiích) významných slavistických literárněvědných monografií (např. *Slované v Evropě* o knize rakouského slavisty Josefa Matla *Europa und die Slaven*) a také v hodnotících souborných referátech o sjezdových jednáních (např. *Metodika srovnávací literární vědy slovanské na IV. mezinárodním sjezdu slavistů*, „*Srovnávací literatura“ na IV. mezinárodním sjezdu slavistů v Moskvě 1958*, *Další propracování srovnávacích postupů* apod.). Zde navázal Wollman na dobrou tradici podobných svých souhrnných, hodnotících i polemických referátů z počátku padesátých let, v nichž seznamoval českou vědeckou veřejnost s výsledky literárněvědných diskusí (např. *Polemika o srovnávací metodu v literární vědě*, 1953; *Sovětská věda o lidové tvorbě na nových cestách*, 1955). Také některé poslední Wollmanovy práce jsou věnovány této záslužné recenzní činnosti. Vlastně o recenzí v obvyklém smyslu slova ani nešlo, je to spíše vědecká polemika, spojená s interpretací a analýzou názorů jiných slavistů, jejímž cílem je vytyčít a zdůvodnit vlastní názory a stanoviska; v této souvislosti je třeba uvést zejména dvě rozměrné diskusní stati, *Sovětská polemika o strukturnost v literární vědě a Typologičnost v srovnávací literární vědě*, obě z roku 1967.

Tyto i další metodologické stati a studie z posledních let, mimo jiné také *Krise komparatistiky a obnova srovnávacího bádání ve vědě slovesné* (Slavica Slovaca 1966) a posmrtně vydaná diskusní stať „*Interná slavistica“ z VI. sjezdu a odjinud* (Slavia 1969), dosvědčují, že Frank Wollman si uchoval až do konce svého bohatého a plodného života překvapivou duševní svěžest a tvůrčí energii a že pronikl do neznámé a složité problematiky literárněvědného srovnávacího studia jako málokdo jiný. Jeho literárněvědné dílo zůstane trvalou součástí světové slavistiky 20. století.

Jiří Krystýnek

Frank Wollman a divadlo

Na filosofické fakultě v Praze byl Frank Wollman žákem tří komparatistů: Jiřího Polívky, vynikajícího badatele v oblasti ústní slovesnosti, Jana Máchala, autora kompendia *Slovanských literatur* i historika českého dramatu, a Václava Tilleho. S tímto posledním – rovesníkem Šaldovým – má Wollman nejen rys společný.

Tille, badatel v pohádkosloví, literární teoretik a historik, vedoucí divadelního semináře a autor dosud svěžích divadelních zápisků Moskva v listopadu, upravovatel starších českých her a podmanivý vyprávěč pohádek, byl osobnost dvojdomá – učenec i umělec.